

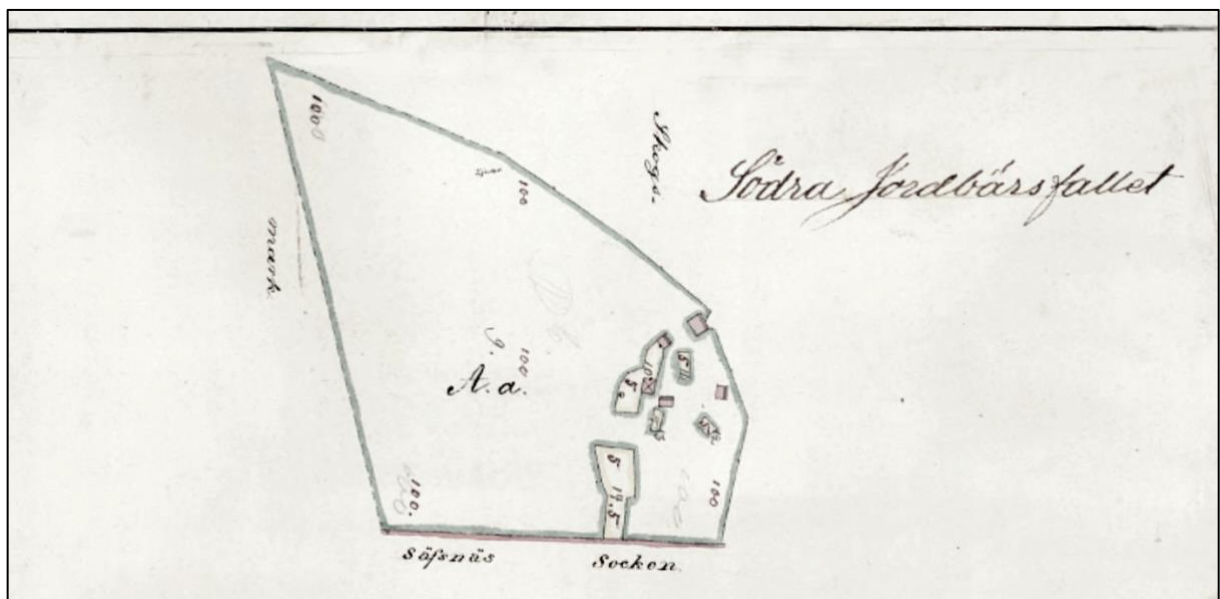
Historik finntorpet Bengtsåsen, Södra Jordbärsfallet

Stugruin efter Bengts Annas omkring 1930.

Foto av Herbert Åkerström.

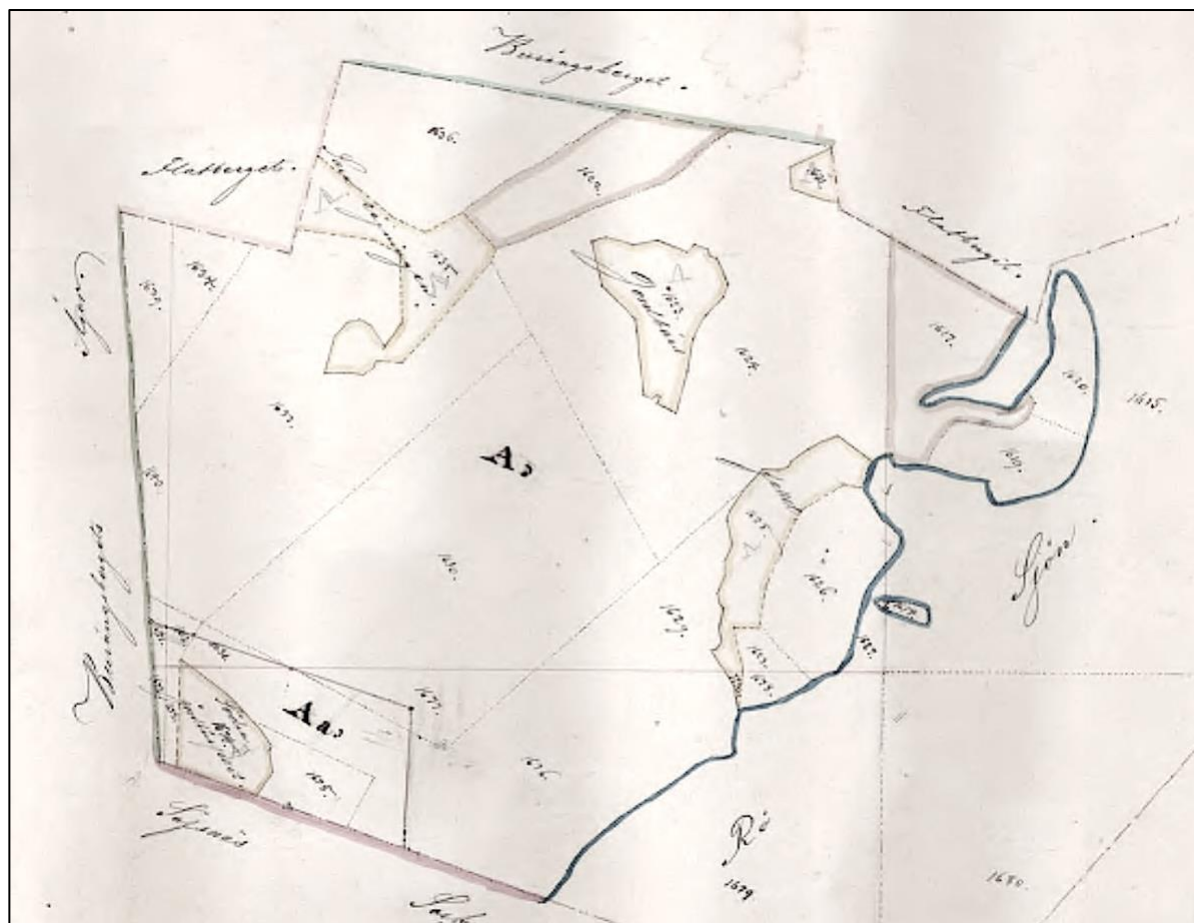
Södra Jordbärsfallet eller Lilla Jordbärsfallet, låg på Näs finnmark, gränsande till Säfsnäs rå och i södra delen av Kaposberget.

Utsnitt ur Lantmäteriets karta 20-Näs-128 Storsköfte 1854. Litt Aa Södra Jordbärsfallet.

1854 var Tjäder Nils Ersson med hustru och sonen Erik bosatta här och kartan visar storleken på hemmanet och dess byggnader.

De båda boplatserna, Stora och Södra Jordbärsfallet, ligger på Kaposberget på västra sidan av sjön Rösjön. I handlingar, som hör till Lantmäteriets karta Säfsnäs 20-Sxf-2 rågångsåtgärd 1769, har man noterat att västra sidan av sjön var förött av svedjebränder och var nu ett fjällliknande, ljungbeväxt landskap. Ett antagande blir därför att trakterna varit brukade av boende i Flaten som på kartor hade slogar och röjningar vid sjön och i berget ovanför. Troligen har det även funnits boende så tidigt som första delen av 1700-talet. Det kan vi inte bekräfta med hjälp av kyrkoböckerna eftersom de inte namnges annat än skrivna i byn Flaten. I kyrkoböckerna finner vi de första bosatta på Södra Jordbärsfallet år 1847.

Utsnitt ur Lantmäteriets karta 20-Näs-149 Åbodelning 1858.

Litt A Lars Nilsson f 1827, Stora Jordbärsfallet .

Litt Aa Lars Petter Jansson f 1819, Bengtsåsen, Södra Jordbärsfallet.

1837 kom familjen Tjäder Nils Ersson från Lenhöjden i Säfsnäs till Ödeby på Näs finnmark och därefter till Södra Jordbärsfallet 1847. Då var endast yngste sonen Erik 13 år kvar i familjen och tre år senare flyttade han till Stockholm 1850.

Tjädertjärn i Säfsnäs, ett torp som anlades 1737, fick namn efter tjärnen Tjädertjärn och detta torp härstammade Tjäder Nils ifrån. I närheten låg Stora Läsberget där Bengts Annas make Lars Petter Jansson f 1819 växte upp. Kontakter mellan familjerna innebar troligen vetskap om Jordbärsfallet och det kanske ledde till att de båda familjerna blev bosatta här.

Tjäder Nils Ersson f 1804 i Tjädertjärn, Säfsnäs.

Gift 1827 med **Margareta (Greta) Jansdotter** f 1790 i Lenhöjden.

Hennes 1:a gifte 1815 med Jan Jansson, Säfsbyn.

Gretas barn

i 1:a giftet:	Johan	f 1816	till Håen 1829
	Catharina	f 1819	till Lenhöjden 1834
	Stina	f 1820	till Hellefors 1838
	Greta Lisa	f 1823	d 1829
Deras barn:	Maja	f 1828	till Säfsnäs 1844
	Clara	f 1829	till Säfsnäs 1845
	Greta Lisa	f 1830	till Säfsnäs 1845
	Erik	f 1834	till Stockholm 1850

Hustru Greta dog 1856 i Annefors, Säfsnäs, men var skriven i Södra Jordbärsfallet. Änkemannen Nils blev då inhyst på gården "Lars Johans" hos Carl Helsing. Denna gård låg längre norrut på Stora Jordbärsfallet på västra sidan om Rösjön. Nils finns skriven där då han avlider 1857 men i Nås dödbok noteras att Nils dog i Malmbergshöjden, Säfsnäs.

Namnet " Bengtsåsens" ursprung

Familjen kom från Kvarnberget (Myllymäki) i Säfsnäs 1856.

"Bengtsens" Lars Petter Jansson f 1819 i Stora Låsberget, Säfsnäs, d 1891.

Gift 1843 med **Anna Jansdotter, Bengts Anna**, f 1824 i Solbergshöjden, Säfsnäs, d 1908.

Barn:	Lars Johan	f 1844	Säfsnäs	d 1845
	Klara	f 1846	"	d 1847
	Lars Johan	f 1848	"	bosatt vid "Lars Johans", Stora Jordbärsfallet
	Gustaf	f 1852	"	förblev ogift och d 1916 vid Bengtsåsen
Bengtsens Karl Fredrik		f 1854	"	emigrerade 1879
Bengtsens Erik Johan		f 1862	Nås	emigrerade 1883
Bengtsens Anna Lena		f 1866	Nås	emigrerade 1890

Tre av barnen emigrerade till N. Amerika. Karl Fredrik till Nebraska 1879,

Erik Johan till Iowa 1883, men han återkom, för att åter resa över Atlanten 1890 tillsammans med systern Anna-Lena. Denna resa gick till New York från Göteborg med ångfartyget Ariosto, som sjösattes 1889.

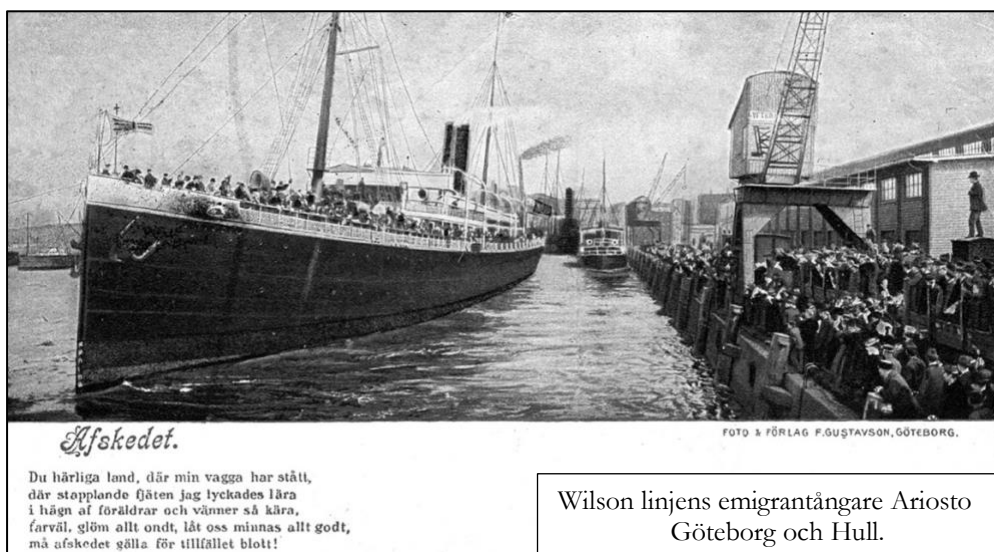

Foto genom Göran Samuelsson.

Sonen Lars Johan f 1848 blev gift 1883 och familjen blev bosatt i Stora Jordbärsfallet, vilket innebar en trygghet för Anna på Bengtsåsen, då hon långa tider var ensam på gården efter att maken dött 1891. Gångstigen mellan gårdarna var cirka 1,5 km lång och gick på Kaposbergets åsrygg.

Sonen Gustaf Larsson f 1852 flyttade 1885 till Hällesjö i Jämtland. Han var bosatt på flera platser och kom emellanåt hem till sin mor. Lindesberg blev sista platsen 1915 och därifrån kom han hem till Bengtsåsen den 25 oktober 1916. Eftersom modern Anna avlidit 1908 så stod hemmanet tomt under hans sista resa. Gustaf fick inte någon längre tid vid barndomshemmet då han hastigt avled 8 december 1916 i hjärnblödning.

Vad som berättats så stod torpet tomt efter Gustafs död 1916. Bengts Annas magiska krafter var vida kända, så ingen var nog villig att bosätta sig i hennes torp!

Från Skifsen i Säfsnäs kom 1857 Bengts Annas bror med familj till Bengtsåsen.

Jan Petter Jansson f 1827 i Solbergshöjden, gift 1855 med **Anna Jansdotter Resare** f 1832 i Mörttjärnsudden, Säfsnäs. Deras son Jan Petter var född i Säfsnäs 1854 och tvillingarna Carl Johan och Johanna Christina föddes i Bengtsåsen 1857. Familjen flyttade 1859 till Gillerdrågen, Säfsnäs och sedan till Kullerberget, Säfsnäs, som låg endast 3 km från Bengtsåsen.

Bengts Annas make **"Bengtsens" Lars Petter Jansson** f 1819, arbetade som dräng i Palmhöjden 1831-35, i Tjädertjärn 1835-36, i Stora Sandsjöhöjden 1836-38 och i Ursen, Nås 1838-1840.

Han kom som dräng från Ursen, till Råberget, Solbergshöjden 1840, till Jan Anderssons familj. 1843 gifte sig Lars Petter med Anna f 1824, dottern i familjen. De var först bosatta i Råberget, för att därefter flytta till Kvarnberget 1847. Han arbetade som kolare under Tyfors Bruk och 1856 gick flytten till Södra Jordbärsfallet på Nås finnmark. De övertog då hemmanet efter Tjäder Nils Ersson.

Gården i Kvarnberget, som i senare tid, benämns "Karl Jansas", blev hem för Lars Petters familj under nio år. År 1856 var det detta torp Kvarnberget nr 6. Kvarnberget hade ett flertal (12) brukstorp som år 1820 lydde under Gravendalsverken och Fredriksbergswerken. År 1860 fanns 13 torp i Kvarnberget som alla hörde till Tyfors Bruk.

Jan Persson med familj, av släkten Siikainen hade tidigare bott på denna gård. De flyttade 1847 till Ljusnarsberg, då torpet värderades, för att sedan 1848 säljas till Tyfors Bruk, vilket innebar att då Lars Petter Jansson kom till gården blev han arrendator under Tyfors Bruk.

Namnet "Karl Jansas" tillkom efter Karl Jansson f 1885 som kom till gården 1920 från Vakern, Järna finnmark. Karl Jansson hade även arbetat som sågverksarbetare i Vansbro och Malung. Gården revs omkring 1955.

Källa: Mats Eriksson 1980. *Vi från Thyn*. Ludvika Kulturnämnd.

Lars Petter var son till **Jan Bengtsson** f 1747 i Stora Låsberget och **Maja Ersdotter** f 1776 i Håen, Säfsnäs. Fadern Jan var masmästare vid Ulriksbergs bruk.

Jan Bengtsson (1747) son till masmästare **Bengt Claeson** född 1691 i Sexdrega, Västergötland, gift med **Catarina Matsdotter** född 1706. De fick fyra barn och var bosatta i St. Låsberget från 1728. Bengt Claeson dog 1762, 71 år gammal.

Här finner vi alltså ursprunget till namnet *Bengtsens – Bengts – och även Bengts Anna*.

Det förekommer felaktigt angivet födelseår för Bengt Claeson (1697) men det rätta året är 1691, enligt Säfsnäs dödbok F:1 (1736-1775) bild.50.

Enligt husförhörslängden kom masmästaren Bengt Claeson till Stora Låsen 1728.

Foto genom Säfsnäs Hembygdsförening

Torpet vid Stora Låsen anlades 1728 och utökades under årtionden därefter.

Stora Låsen /Stora Låsberget.

Foto Gustav Karlsson.
”Gamla stället 1947”.

Jan Bengtssons 1:a gifte 1765 med **Margareta Persdotter** f 1738 från Gravendal. De fick nio barn. Margareta dog 1806.

Jan Bengtssons, 2:a gifte 1807 med **Maja/Maria Ersdotter** f 1776 i Håen, Säfsnäs. Det blev bosatta i Stora Låsberget, Säfsnäs. De fick 6 barn. Sist född i barnaskaran var sonen **Lars Petter Jansson** f 1819, då var Jan 72 år. Jan dog 1830 och Maria 1854.

Maria Ersdotter (1776) med skogsfinnska rötter i släkten Honkainen, på farssidan Erik Jansson Honkainen f 1751 i Frösaråsen, gift med Brita Larsdotter f 1753 i Hoberget, Nås.

”Marias farfar var Jan Sigfridsson Honkainen f 1699, 2:a giftet med Marit Ersdotter f 1719 (Kaupainen) Marits far var Erik Johanson f 1684”. (Kaupainen)

Källa: Mats Eriksson. Personförteckning. Säfsen.

”Bengtsens” Lars Petters hustru **Bengts Anna Jansdotter** var född 1824 i Östra Solbergshöjden. Hon blev känd som **”Bengts Anna”**, en undergörerska och trollkärning med stora trollkunskaper och en av vår Finnmarks mest kända ”Tietäjät”, som betyder viskvinnor/vismän. Bengts Anna utövade både vit och svart magi och hon sades kunna bota både människor och kreatur.

Anna var dotter till kolaren **Jan Andersson** f 1789 i Solbergshöjden, gift 1818 med **Anna Persdotter** f 1795 i Skifsen, även kallad ”Solbergs Anna”. Jan dog 1839 och hustrun Anna 1865.

Barn:	Maja Cajsa	f 1822	d 1846
	Anna	f 1824	gift 1843 ”Bengts Anna”
	Jan Petter	f 1827	gift 1855
	Christina	f 1830	d 1837

Änkan Anna Persdotter flyttade 1845 till Gäddbäckshöjden och 1853 till Vinterhöjden där hon dog 1865 i ”wattusot”.

Bengts Annas farmors rötter

Torparen **Lars Larsson Tiainen** f 1720, d 1792 och **Margareta Zachrisdotter** f 1721, d 1788 bosatta i Dunderberget, Skifsen. Dottern Greta Larsdotter (**Solbergs Greta**) föddes 1762 i Dunderberget. Greta valde att använda moderns släktnamn Puuroinen, troligen för att detta, med sin anknytning till storbonden ”Rik Mats”, gav henne en högre status.

Hon blev 1788 gift med Anders Pålsson f 1760 från Råberget. De bosatte sig i Östra Solbergshöjden där de fick tio barn, endast fyra av barnen nådde vuxen ålder. Första barnet var sonen Jan f 1789 (Bengts Annas far). Greta blev tidigt ensam med fyra barn, det yngsta tre år, då Anders dog 1806 vid 46 års ålder. Hon gifte sig 1807 för andra gången med Hindrik Hindersson Turpoinen f 1773 i Säfsbyn. De fick sonen Petter 1808. Solbergs Greta avled 1821 och fyra år senare dog Hindrik 1825.

C.A Gottlund 1817 sid. 362-363.

”Slutligen fram jag kom till den gamla gården, dit jag sträfvade och fann hemma den gamla kärningen *Greta Larsdotter Puuroinen*. Hon syntes mig så vanskaplig, att jag, i början, liksom afskydde henne, och icke ville tala med henne. Hon var mager, svartmuskig och mörklett, med en förskräckligt lång näsa, men däremot med en kort panna, och hade hon ett par stora bruna ögon. Hon sade först, hon kunde ingenting”.

Gottlund lyckades få henne att berätta:

”Hvarigenom jag slutligen fick henne att läsa för mig alla de trolläsningar och besvärjelseformler hon kände. Det voro just icke så många, eller så stora; men att så här anträffas midt i Sverige, så voro de stora nog, och förtjente att minnas. Af de finska läsningarna upptecknade jag fyra skilda slag”.

Folketro och magi

Finnarna hade en stark vördnad för naturen, som i stort styrde deras överlevnad. Deras naturgudomligheter var bl.a. ”Tapio” – djuren och skogens konung och ”Ukko” - den finska åskguden, som man även har offrat till på våra finnmarker.

Deras trosföreställning/mytologi, var att allt i naturen var besjälade, men den högre anden hos människan hade makt att behärska den lägre naturen. Tingen var antingen vänligt eller fientligt ställda emot varandra. Faror fanns överallt, man fick aldrig vara oförberedd eller värlös. Böner, runosånger och olika riter användes för att försäkra sig om lycka och framgång i det dagliga livet.

Många av de migrerande finnarna var trollkunniga och hade stor respekt med sig. Förmågan kunde också gå i arv till den som var värdig att bära denna kunskap.

På våra finnmarker talas än idag om dessa ”trollgummor/trollgubbar”, (Tietäjät – viskvinnor/vismän) som utövade både vit och svart magi. Den vita magin var hjälpare och läkande, medan den svarta innebar makt, försvar och illvilja.

De milslånga avstånden mellan finntorpen och sockenkyrkan samt språket, gjorde nog att kristendomen hade svårt att få fäste, ty folktron och magin levde kvar i flera århundraden i vår bygd. **Källa:** *Finnmarkens Miljö & Kulturarv*.

Människor i finnmarken litade på de kloka gummorna och gubbarna när de behövde hjälp och bot för sina krämpor och sjukdomar. Dessa visste var örterna växte och de hade även kunskapen att tillreda dekoder som hade läkande kraft för både sår och sjukdomar.

Finnmarksborna satte större tilltro till dessa än de läkare som fanns att tillgå nere på socknen eller i någon stad. Boplatserna i finnmarken låg i väglöst land och oftast fanns endast stigar mellan gårdarna, som låg utspridda i skogslandskapet, med långa avstånd.

Det uppstod också en rädsla gentemot läkare som satte stor respekt i sina patienter med sina latinska namn på sjukdomar och ofta ett märkvärdigt sätt.

Enligt folktron skulle man inte tacka efter ett besök hos en klok gumma eller gubbe för att få bot, för då kunde hela den läkande processen omintetgöras.

Svartboken / Svartkonstboken

”Det är knappast möjligt att tala om folketro och folkmedicin utan att nämna svartkonstboken. En sådan skulle varje trollkarl med självaktning ha. Det fanns tryckta svartkonstböcker, men de som är kända i samband med folketro var avskrifter. Där fanns också inslag från folktron.

Innehavaren av den kunde få veta, hur olika sjukdomar skulle botas, eller hur han skulle handla i olika situationer. Men ingen annan fick titta i svartkonstboken, då kunde innehavarens kraft vara förlorad”! **Källa:** *Utdrag ur text av Lennart Stenman. ”Det skogsfinska kulturarvet”, 2001.*

Att göra sig av med Svartboken kunde förorsaka problem då den inte gick att bränna. Möjligen kunde någon annan överta den, men den personen måste då ha de rätta krafterna, i annat fall kunde det innebära livsfara för den nya ägaren.

”När en person dog, skulle hans ”svartkonstbok” läggas med honom i kistan, såvida ingen annan ville försvärja sig under boken. Men sedan så var gjort, kom han aldrig ifrån henne; om hon brändes eller kastades i sjön, det var detsamma; hon kommer åter till den nya ägaren. Denne fick ock i evigheten lida äfven för den förre egarens synder”

Källa: *Utdrag ur ”Segerstedts samling” 2006*

Jugas Olof Jonsson född 1859 i Borgheden, Nås socken, var ägare till en Svartkonstbok. Han hade som skolelev samlat och upptecknat trollformler och annat under 1873-1874. Fil.doktor Nils Sjödahls, som 1916 besökte Jugas Olof, fick löfte att avskriva och publicera dessa anteckningar.

Jugas Olof sades sig inte vara någon kunnig trollgubbe. Han hade bevarat sina uppteckningar men hade vid tidpunkten för Sjödahls besök börjat förlora tron på trolldomskonster. Jugas Olof dog 1935.

Källa: *Landsmålsarkivet i Uppsala*.

I detta arkiv finns även Jugas Olofs ”uppteckningar från Nås finnmark 2 blad i kvarto”.

Den mest kända trollkvinnan på Nås finnmark var Bengts Anna i Bengtsåsen

Bengts Anna Jansdotter fick ”Svartboken” av sin mor Solbergs Anna (Anna Persdotter f 1795). Solbergs Anna hade i sin tur lärt sig trollkunskaper av sin svärmor Solbergs Greta Puuroinen i Solbergshöjden, som var vida känd för sina kunskaper i både vit och svart magi och Solbergs Anna fick överta ”Svartboken” av sin svärmor. I denna bok hade Greta nedtecknat besvärjelser och ramsor som hon använde vid sitt utövande som trollkärning eller undergörerska.

Bengts Anna blev känd för sina trollkunskaper och som undergörerska på Nås finnmark. Hon blev även känd långt utanför hemmet i Bengtsåsen, vilket berättelsen från Kvarn Pell Greta i Utsälje förtäljer. Det finns många som minns Bengts Annas magiska bedrifter och berättelserna är många hur hon med sina kunskaper kunde bota folks krämpor och sjukdomar och på många andra sätt hjälpa folk från när och fjärran.

Under sin uppväxt fick Bengts Anna genom sin mor, höra besvärjelser och ramsor som hennes mor använde i många av vardagens sysslor. Redan när Bengts Anna, som 23 åring, flyttade från Solbergshöjden till Kvarnberget 1847, ägde hon nog förmågan att hjälpa folk.

Vad hände med Svartboken

Det sägs att på auktionen efter Bengts Anna ropades Svartboken in av August Hök i Flatfäbodarna. Vart den sedan tog vägen vet ingen men för att inneha en Svartbok skulle man vara ”värdig” annars kunde det innebära en fara för ägaren. Så med den vetskapen kanske han ansåg det bäst att avyttra den på lämpligt sätt!

August Hök född 1882 i Slätten, Järna finnmark.
Bosatt i Flatfäbodarna, Nås Finnmark.

Fotograf: N P Floren, Vansbro.
Foto genom Göran Samuelsson.

Några berättelser om Bengts Annas trollkunskeper

När man mötte Bengts Anna i skogen så frågade hon alltid om man hade sett någon vit orm. En vit orm hade stor betydelse för en trollkvinna.

Evald Nilsson från Sigfridstorp, har berättat:

Man skulle koka ormen och dricka avkoket, då fick man en stor vishet och möjlighet att få insyn i det fördolda.

Hade man blivit ormbiten skulle man läsa följande ramsa:

”Slo låg på tuva med sin ettertagg och ettertunga. Jesus Kristi gav mig en linda att ja skulle slo binda med sin ettertagg och ettertunga”

Hämtat ur minnesanteckningar från en cirkel på finnmarken 1970-80 talet:

Bössmé Rikards hustru Kajsa från Digerliden

”Minns att hennes mor berättat, att Kajsas moster var mycket sjuk, hon hade svåra magplågor. Då gick de och hämtade Bengts Anna som kom dit, hon gick in i kammaren där moster låg. Strax efteråt kom moster ut och då var hon bra, det var alltså över. Men hon berättade aldrig för någon vad Anna gjorde åt henne”.

Nordkvist från Näveråsen

”Han berättade en gång att när de kom till Bengts Anna och hade värk, blodförgiftning, eller andra krämpor så fick de gå bakom en sten hon hade på gården. Anna stod på trappan och läste någonting och dagen efter var det bra.”

Kvarn Pell Greta från Utsälje berättade följande om Bengts Anna

Denna märkliga människa finns det många berättelser om. Hon var mycket gammal då denna historia utspann sig år 1905.

Hösten blev en mycket besvärlig tid, berättar **Kvarn Pell Greta**. När vi buffrat hem fick korna ingen fred i fjöset, stod och råmade dag och natt och trampade i båsena. Detta fortsatte ända in i december månad och vi visste ingen levandes råd, ingenting hjälpte. Så en dag när Per (äldsta brodern född 1872) gick hem från huggningen i skogen mötte han Nes Erik och började berätta för honom hur ”rålöst” det var i fjöset. Nes Erik föreslog då att Per skulle ge sig iväg till Bengts Anna och be henne om råd, han hade hört talas om att hon kunde både det ena och det andra.

Som Per inte visste var Bengts Anna hörde hemma erbjöd sig Nes Erik att följa med. Sagt och gjort, dom rustade sig iväg redan nästa dag, det var långt att gå; en dag dit och en dag hem. Hon bodde på Nås finnmark och inga vägar fanns på den tiden. Per kom hem dagen efter, gick direkt till ”vällära”, tog en borrh, borrhade ett hål i ”trôskgåln” till fjöset, stoppade in en ”stupp” han fått av Bengts Anna, slog i en plugg och ställde sej och tittade ut över gården. Där kom ett kvinnfolk (ville inte säga vem) och gick. Kvinnfolket ifråga hade inte varit synlig på denna gård på länge. Korna lade sig ner i båsen och efter den dagen var lugnet återställt i fjöset.

Per berättade långt efteråt att Bengts Anna sagt att det fanns en människa som ville dem ont, därför fick korna ingen ro. Men med hjälp av det här medlet skulle de bli kvitt trolldomen och samtidigt få se orsaken till ofreden. Förmodligen innehöll ”stuppen”, som Per fick några droppar kvicksilver som ansågs kunna hålla både ont folk och sjukdomar borta.

Dialektala ord: *vellärä* – vedbod, *tröskgåln* – tröskeln.

Personer i berättelsen: Kvarn Pell Greta Ersdotter född 1893 och hennes bror Per Ersson f 1872 i Utsälje. Nes Erik Johansson född 1873 i Utsälje.

Denna berättelse är återgiven i boken: **Ur Byaboken Utsälje utgiven 1987.**

Boken framtagen av Svenska kyrkliga studieförbundet.

Lars Petters och Bengts Annas sista färd

Det berättas att då Bengts Annas make Lars Petter Jansson dog 1891 skulle två män föra hans kista till Nås kyrka. Anna uttryckte då, på det strängaste till männen, att de inte fick ställa kistan i bårhuset, utan måste sätta den i graven. Men innan de hade kommit ner till Nås var det kväll och mörkt, så trots löftet till Anna, så bar de in kistan i bårhuset. Anna skulle i alla fall inte veta om deras brutna löfte!

Men det skulle de bli varse dagen efter då de återkom till Jordbärsfallet. Anna var rasande och ställde frågan varför de inte gjort som hon sa! De slingrade sig och sa att det hade de gjort, de hade satt kistan i graven! Men Anna framhärdade att det var lögn och de var till slut tvingade att bekänna, med ursäkten att det var kväll och mörkt. Men hur kunde Anna veta detta?

Hon berättade då ”han kom hit på natten och det skulle han inte kunnat göra om ni satt honom i graven”.

Hemmansägare Anna dog 17 år senare den 4 mars 1908, 84 år gammal. Då hon låg i sjukbädden och visste att hon inte hade långt kvar sa hon ”hur ska ni komma till Nås med mig när det kommer så mycket snö”? Än en gång visade det sig att Anna i förväg visste vad som skulle bli!

I Dalpilen från 13 mars 1908 kunde man utläsa följande:

Ett svårt oväder

”Har denna vecka rasat i Bärgslagen. I flera dagar har snö fallit oafbrutet, dag och natt, och en stark bläst har sammanfört snömassorna i stora drifvor, som på sina ställen äro tre meter höga”.

Tågen på Bärgslagernas järnvägar ha varit 2 å 3 timmar försenade, och Säfsnäs järnväg ha måst inställa all trafik tills vidare. Alla vägar och järnvägar äro igenyrda, och skidor ha öfverallt måst komma till användning”.

Det blev besvärligt att efter detta snöoväder, föra kistan till Nås kyrka, i djup snö, cirka 3,5 mil. Bengts Anna lades till sista vilan först 22 mars 1908 alltså 18 dagar efter att hon dog 4 mars i Jordbärsfallet.

Lästips

Författare Bror Hermanson, Enköping.

- *Skriften om Solbergs-Greta ”En berättelse om en beryktad trollkäring”.*
- *Skriften om Bengts Anna.*

Bengts-Anna, eller som hette som flicka, Anna Jansdotter, föddes i Säfsnäs den 21 januari 1824 och var en av de första finskättlingar som blev inskriven i kyrkoböckerna. Hennes föräldrar vet man ingenting om. Prästerna på den tiden struntade blankt i finnarna och deras familjer, de ansågs troligen så mindervärdiga att det var ingenting att anteckna.

Det är tack vare den finländska studenten Axel Gottlund som vi vet något om finnmarksbebyggelsen i Dalarna. Det var år 1817 som han strövlade omkring i skogarna och antecknade. Först år 1931 kom anteckningarna i tryck, som man får förmoda i en mycket liten upplaga. Boken är nu en raritet och det begärs svindlande summor för den. Sista priset jag hört är 650 kronor.

Anna Jansdotter gifte sig med Bengtssons Lars Petter Jansson från Näs finnmark, vilket är jag ej lyckats få reda på. De slog sig ned på krönet av det berg som nu kallas Bengtsåsen och där troligen Lars-Petter ägde en del mark. Om stugan fanns förut eller om de bygde den då vet ingen, det ligger för långt tillbaka i tiden. Det kallades för Jordbärsfallet. På ortens språk kallas smultron för jordbär, alltså Smultronfallet. Åt öster är det utsikt över Rösjön och i sydväst ser man de blånande värmlandsbergen. Den låg vid själva rågången mellan Näs och Säfsnäs, fastän på Nässidan, mildts från vägar, endast gångstig ledde dit upp och den är försvunnen sedan många år.

I våra dagar skulle man nog tycka att det vore en utmärkt campingplats, men annat var det för över hundra år sedan då björnen strövlade omkring och lo och varg inte var sällsynta. Hur man då kunde slå sig fram med ett par kor och vad jakt och fisk kunde ge, kan vi, för att citera Selma Lagerlöf, sena tiders barn, ej göra oss en föreställning om.

Det var på hösten 1928 som jag första gången under en skogsvandring kom förbi Jordbärsfallet och jag blev helt betagen av den fallfärdiga stugan och vad som fanns kvar av ladugården och ladorna, inramade som de voro av mörka, dystra granar. Jag tyckte mig än förmäma en fläkt av gammaldags saga och mystik. Ofta när jag gick ut på skogsvandring eller jakt gick min väg alltid förbi ödestugan och jag kunde sitta där långa stunder och jag tänkte att om dessa vägar kunde tala vilka hemligheter man skulle få höra. Många gånger flög någon fågel ut ur stugan när jag kom, det kunde vara en duvhök, en vråk och en gång satt tre pärlugglor där och blinkade. Jag störde dem inte.

Nu återstår inte mycket av stugan vid Jordbärsfallet. Människorna är borta och naturen tar över allt mera av det som en gång byggdes av finnarna.

KUNDE TROLLA

Det var här som Anna kom att framleva sina dagar och hon kallades allmänt för Bengts-Anna och blev vida beryktad för sin förmåga att kunna trolla och sejda. Att det var trolldom förnekade hon på det bestämdaste, det var "vetskap" förklarade hon, skogarnas hemligheter, nedärvda från hedenhörs av ödemarkens innevånare. Fastän stugan låg mildts från banade vägar kom många dit för att få hjälp och råd. Hon var också fruktad, kanske med rätta, för blev hon retad eller förolämpad kunde hon sätta värk och det blev ganska kännbart på den som retat henne.

Jag vill här berätta och rädda från glömskan något av vad de gamla berättade för mig för snart femtio år sedan om Annas makt. Över somrarna tog hon emot ungdomar av bönderna i Näs, det var kvigor, större kalvar och får som hon mot betalning hade vårdnaden om ända fram till hösten. Hon hade en pojke från Årtberget som vallgosse. Det var lång väg från Näs till Jordbärsfallet, omkring fyra mil och riktig väg fanns bara till Lindesnäs, sedan var det endast gängstigar över bergen.

Då Anna och pojken kom med djuren efter vägen mötte de en vagn förspänd med parhästar som kom i full fart emot dem. Djuren blev skrämda och sprang åt alla håll in i skogen. Anna ropade åt de körande att stanna, men det brydde de sig inte om utan fortsatte i samma fart. Men den som fick hästarna att stanna det var Bengts-Anna! Det hjälpte inte hur kusen mände på dem, de stegrade sig och var vetskramda. Passageraren skulle ha varit en skogsförvaltare vid namn Nordgren och till honom sade kusen när han insett det lönlösa att få fart på hästarna att "det där är Anna från Jordbärsfallet, nu kommer vi ingen vart förrän hon själv vill".

Nu var det de åkande som ville tala med Anna, men hon brydde sig inte om dem förrän hon och pojken samlat ihop djuren. Då gick hon fram till dem och spände ögonen i förvaltaren och sa "att nästa gång som vi möts så kör som folk och inte som fan själv, åk nu!" Ja, sedan gick hästarna som om ingenting hänt. Kusen skulle sedan ha berättat om mötet för folk och sagt att det var det kusligaste han varit med om. Vallpojken som var med dog för 2—3 år sedan. Han var 90 år då och hade sagt att efter den episoden hade han en oerhörd respekt för Anna.

Någon skulle ha frågat Anna vad det var som hästarna såg och varför inte människor kunde se det. Anna skulle ha svarat att om man tittade genom en av ringarna vid hästens betsel skulle man kunna se det, men det var bäst att låta bli.

Anna kunde även bota bössor som någon illasinnad person hade "skämt". En man från Näs finnmark, numera pensionär och bosatt i Falun, har berättat för mig om sin farfar, Olof Hindriksson från Hästkullen.

BOTAD BÖSSA

Denne Hindriksson var en av de mekaniska snillen som då och då dök upp på finnmarken. Han var smed och utförde allt i smide och liknande åt folket i byarna. Han tillverkade också bössor som många har beskrivit som utmärkta. En av Hindrikssons egna bössor började bli rent hopplös, det var omöjligt att träffa någon ting och det stod klart att någon avundsjuk person hade "förgjort" den och det enda rätta var att konsultera Anna.

Men det gick inte att komma till Anna burstud och be henne "bota" bössan. Det blev först litet prat om ditt och datt och om timade händelser på byarna och sedan kunde man litet försynt fråga om hon ville titta på bössan, det verkar som om det hade kommit trolldom i den. Som vanligt svarade Anna "att det kan väl inte jag göra något åt", men hon tog bössan och gick in i en bod som låg nästan vägg i vägg med stugan. Efter en stund kom hon in igen och sa "att du kan väl prova den nu, men kom ihåg att första skottet får inte bli målskjutning utan det måste riktas mot en fågel eller ett djur".

När Hindriksson lämnat stugan och gick gångstigen ner mot Burberget flög en orttupp smattrande upp, han siktade och smällde till med påföljd att orren slog ihop vingarna och föll stendöd. Ja, sedan var det inga problem med bössan i fortsättningen.

1891 dog Annas man, Lars Petter. På den tiden, då inga vägar fanns var det ett helt äventyr att komma till kyrkogården i Näs med de döda. Det gick så till att efter hästan spändes två långa stänger och på den bands kistan fast och släpades efter stängerna. Från Jordbärsfallet var vägen lång. Den gick över Burängsberget, Grönfallet, Hästkullen, Marrasomossen till Sigfridstorp. Därifrån

var det, om inte väg, så en banad stig till Näs.

AVLIDNE ÅTERKOM

Det var två män som förde den döde på den sista färden och när de lämnade Jordbärsfallet förmanade Anna dem strängt att de vid framkomsten ovillkorligen skulle sätta ner kistan i graven och ej ställa in den i bårhuset, vilket männen lovade att göra. Men det blev sent på kvällen när de kom fram till Näs och alldeles mörkt varför de, mot givet löfte, bar in kistan i bårhuset. De tröstade sig med "att det vet inte Anna om".

När de dagen därpå återkom var Anna rasande på den och frågade varför de inte gjort som hon sagt med den döde, varför de inte satte ner kistan i graven. De påstod att de gjort det, men var tvungna att erkänna till slut inför Annas beständighet och skyllde på att det var sent och mörkt. De undrade hur det kunde komma sig att Anna hade reda på deras olydnad? Jo, sade Anna, "han kom hit på natten och det skulle han inte ha kunnat gjort om ni satt ner honom i graven".

För ca 35 år sedan kunde man än se spår efter den gamla begravningsvägen på Marrasomossen, men nu är den utplånad för länge sedan.

Anna dog den 4 mars 1908. När hon låg på sitt yttersta och visste att hon skulle dö hade hon sagt till de närvarande att "jag vet inte hur ni skall komma till Näs med mig så mycket snö som det blir". Det blev också ett yrvärde som man aldrig sett maken till och många år efteråt om det snöade mer än vanligt brukade folket där säga att — "det ser ut att bli lika som när Bengts-Anna dog".

Här har jag berättat några glimtar om Anna från Jordbärsfallet. Nu finns det knappast någon kvar som minns henne, de gamla från den tiden är borta alla och de yngre har väl någonsång hört talas om henne men de känner inte till mycket om hennes liv. Däravande kyrkoherden i Näs hade en gång ett samtal med henne och han skulle ha sagt att det var en märklig kvinna.

Jag vet inte vad det berodde på, men på mig gjorde den sönderfallande gråa, timrade stugan med sin gråstenskorsten ett djupt intryck, det var en fläkt av gammaldags härlig hedendom.

Senaste gången, och kanske den sista, jag besökte Jordbärsfallet var i augusti 1974. Jag gick rågången från Lilla Mörtjärn upp mot krönet av Bengtsåsen och till min överraskning brakade en gammal tjädertupp upp intill mig, en upplevelse av stora mått numera.

Det var rätt många år sedan jag förra gången var hit och nu hade det förändrats mycket. På den öppna planen vid rågången hade både gran och tall börjat växa upp, en del vackra blommor fanns där också, det var kalvos, en sort tillhörande lejongapsfamiljen och som börjar bli sällsynta. Platsen där stugan stått var nu helt omgiven av granskog, skogen hade helt och hållet sluttit det gamla stället i fann. Där låg nu bara några multnade stockar och grästenarna som varit skorstenen en gång, men som ett monument över flydda tider stod fortfarande den gamla rostiga bergslagskaminen kvar.

HERBERT ÅKERSTRÖM

Ett tack till Herberts son, Sigurd Åkerström, som gett oss tillstånd att återge denna fina berättelse av sin fars vandring, i Bengts Annas fotspår, på Bengtsåsen.